

Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aruibfdergisi>

Ahıska Türklerinin geri dönüş problemi ve Gürcistan'ın Avrupa Konseyine taahhütleri

The problem of return of Ahıska Turks and Georgia's commitments to the Council of Europe

Muhammet Ali^{a*}

^a Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı, Bursa, Türkiye, 702216028@ogr.uludag.edu.tr, ORCID: 0009-0007-2928-9572

MAKALE BİLGİSİ

Makale geçmişi:

Başvuru: 3 Ocak 2024

Kabul: 4 Haziran 2024

Anahtar kelimeler:

Ahıska Türkleri,

Sürgün,

SSCB,

Gürcistan,

Avrupa Konseyi

Makale türü:

Derleme makale

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 3 January 2024

Accepted: 4 June 2024

Keywords:

Ahıska Turks,

Exile,

USSR,

Georgia,

Council of Europe

Article type:

Review article

ÖZET

Ahıska Türkleri 14-15 Kasım 1944 tarihinde beraberinde 7 farklı halk ile çeşitli sebepler gösterilerek sürgün edilmiştir. Bu bölgelerde “sonsuzca kadar” yaşamak üzere yerleştirilmiş ve sıkıyönetim şartlarında yaşama mahkûm edilmiştir. 1956 yılında Nikita Kruşçev’in Sovyetler Birliği devlet başkanı olmasıyla, Ahıska Türklerine sürgün edilen diğer halklara tanınan kendi yurtlarına dönüş hakkı tanınmamış, yalnızca özel yerleşim kısıtlamaları kaldırılmıştır. 1956 yılından itibaren farklı oluşumlarla defalarca dönüş talepleri bildirilse de Ahıska Türkleri vatanlarına geri dönememiştir. RSFSR tarafından 12 Nisan 1991 tarihinde çıkarılan kanunla sürgüne uğramış halklardan, Ahıska Türkleri de anavatanlarına geri dönüş ve sürgün yıllarındaki maddi kayıpların telafisi için rehabilite edilme hakkını kazanmış fakat Sovyetler Birliği’nin aynı yıl dağılmasıyla kanun uygulanamamıştır. Gürcistan 29 Nisan 1999 tarihinde Avrupa Konseyi’ne üye olmuştur. Gürcistan, Konsey’e giriş şartı olarak Ahıska Türklerinin geri dönüşlere izin veren hukuki çalışma yapacağını, toplu ile entegrasyonu konusunda kolaylık sağlayacağını ve bunun üzerine Ahıska Türklerinin Gürcistan vatandaşlığını elde etmesi konusunda hak tanıyacağını taahhüt etmiştir. Gürcistan parlamentosu 2007 yılında “Eski Sovyetler Birliği Tarafından 20. Yüzyılın 40’lı Yıllarında Gürcistan’dan Zorla Göçe Tabi Tutulan Şahısların Geri Dönüşü Hakkında Gürcistan Cumhuriyeti’nin Kanunu” adlı kanunu 1 Ocak 2008 tarihinde yürürlüğe girecek şekilde kabul etmiştir. Gürcistan’da birçok bakımdan büyük eksiklikler barındıran yasa yürürlüğe girmiş, uygulamada fazla sayıda aksama olmuş, yasa içerisinde sonradan çokça düzenleme yapılmıştır. Bu yasa içerisinde yapısal problemlerin varlığında dolayı geri dönüş yasası başarısız olmuş, Ahıska Türkleri Ahıska’ya geri dönememiştir. Çalışmada vaka çalışması yöntemi kullanılacak olup verilere ulaşılabildiğince birincil kaynaklardan yararlanılacaktır. Çalışmanın amacı Ahıska Türklerinin geçmişten günümüze kadar verdikleri mücadeleyi ve anavatanlarına dönüş için devletlerin verdikleri taahhütleri yerine getirmedeki yetersizliklerini analiz ederek ortaya koymaktır.

ABSTRACT

The Ahıska Turks were exiled on November 14-15, 1944, along with 7 other peoples, for various reasons. They were settled in these regions to live “forever” and were condemned to live under martial law. In 1956, when Nikita Khrushchev became the president of the Soviet Union, the Ahıska Turks were not granted the right to return to their homeland that was granted to other exiled peoples, only the special settlement restrictions were lifted. Although requests for return were made many times by different organizations since 1956, the Ahıska Turks could not return to their homeland. With the law enacted by the RSFSR on April 12, 1991, the Ahıska Turks, among the exiled peoples, also gained the right to return to their homeland and to be rehabilitated for the compensation of material losses during the years of exile, but the law could not be implemented as the Soviet Union collapsed in the same year. Georgia became a member of the Council of Europe on April 29, 1999. Georgia has undertaken to carry out legal work to allow the return of Ahıska Turks as a condition of entry into the Council, to facilitate their integration into society and, upon this, to grant Ahıska Turks the right to obtain Georgian citizenship. In 2007, the Georgian parliament adopted the law entitled “Law of the Republic of Georgia on the Return of Persons Forced to Migrate from Georgia in the 40s of the 20th Century by the Former Soviet Union”, which will enter into force on January 1, 2008. The law, which has many major deficiencies in many respects, was enacted in Georgia, there were many delays in its implementation, and many amendments were made to the law later. Due to the structural problems in this law, the law on return failed, and Ahıska Turks could not return to Ahıska. The study will use a case study method and will utilize primary sources as much as possible. The aim of the study is to analyze and present the struggle of Ahıska Turks from the past to the present and the inadequacy of states in fulfilling their commitments for the return to their homeland.

* Sorumlu yazar / Corresponding author

E-posta / E-mail: muhammetali03@icloud.com

Atıf / Citation: Ali, M. (2024). Ahıska Türklerinin geri dönüş problemi ve Gürcistan’ın Avrupa Konseyine taahhütleri. *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 225-239. <http://doi.org/10.58588/aru-jfeas.1414022>

1. Giriş

Türk yurdu olan Ahıska bölgesi 1829 yılında Edirne Barış Antlaşması ile savaş tazminatı olarak Rusya'ya verilmiştir. Bölgede yaşayan Ahıska Türkleri antlaşmanın ardından 1930'lu yıllarda büyük çoğunluğunun soyadlarının Gürcüceye değiştirilmesi gibi birtakım problemlerle karşılaşmıştır (Seferov, Akış, 2008). II. Dünya Savaşına kadar askere alınmayan Ahıska Türkleri arasında, savaşın başlamasıyla birlikte 15 ila 55 yaş arasındaki erkekler askere alınmıştır (Buntürk, 2007). 31 Temmuz 1944 tarihinde 6279 sayılı SSCB Başkanı Josef Stalin imzalı Devlet Savunma Komitesi Kararı gereğince Ahıskalıların sürgün edilmesi karara bağlanmıştır (Davrishova, 2015). Bu çalışmanın ana konusunu oluşturan sorunların oluşum noktası burada ortaya çıkmış, 14-15 Kasım 1944 tarihinde Ahıska Türkleri Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'a sürgün edilmiştir. Bu sürgün sırasında Aralık 1944 tarihinde İçişleri Halk Komiserliği tarafından yazılan rapora göre Ahıska'dan 92.307 kişi tahliye edilmiş ve 457 kişi yolda yaşamını yitirmiştir (Zulpiharova, 2022).

Ahıska Türkleri özel yerleşim şartlarında ikamete mecbur bırakılmış ve insan haklarına aykırı kısıtlayıcı koşullar altında yaşamaya mahkûm edilmiştir (Keskin, Gürsoy, 2017). Nikita Kruşçev SSCB başkanı olduktan sonra 12 yıl süren bu politikadan vazgeçmiş, sürgün edilen Karaçaylar, Kalmuklar, Çeçenler, İnguşlar ve Balkarların ana vatanına geri dönmelerine karşın Volga Almanları, Kırım Tatarları ve Ahıska Türklerinin anavatanlarına dönmelerine izin verilmemiştir. Çalışmamızda Ahıska Türkleri bu konuda ele alınmış, geri dönüş çabaları ayrıntılarıyla incelenmiştir. Sürgünde “*Gürcistan SSC'nin sınır şeridi olan Ahıska, Adigen, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarıyla Acaristan Özerk SSC'den Türk, Kürt ve Hemşin olmak üzere tahliyesine, SSCB Halk İçişleri Komiserliği (Yoldaş Beriya) tarafından tahliye işini 1944 yılı kasım ayında yapılmasına karar verilmiştir.*” (Davrishova, 2015, s. 98). Ahıska Türklerinden anavatanlarına geri dönmek isteyenler, 1956 yılında özel yerleşim politikasının kaldırılmasıyla ilk örgütlenmeleri başlatmış, kendi aralarında toplantılar düzenlemiş ve bir heyet oluşturularak Moskova'daki ilgili makamlara müracaat yapmıştır. Alınan cevaplar Ahıska adına olumsuz olsa da bir alternatif çözüm geliştirilmiş, isteyenlerin Azerbaycan'da yaşamalarına devam edebilecekleri belirtilmiştir (Aydingün, Aydingün, 2014). Çalışmada, Ahıska Türkeri'nin yukarıda örneği verilen ana vatanlarına geri dönüş mücadelesi ele alındı. Diğer yandan Gürcistan'ın 1999 yılında Avrupa Konseyi üyeliği sürecinde Ahıska Türklerinin geri dönüşünün sağlanması ve vatandaşlık konularında verdiği taahhütü ne denli başarılı şekilde yerine getirdiği istatistikî veriler ile analiz edildi.

2. Ahıska'nın Tarihi Gerçekleri ve Soruna Giden Yol

Ahıska, Gürcistan'ın güney batısında, yüz ölçümü 6260 km² ve Türkiye'ye sınırı 15 km yakınlıkta olan bir Türk yurdudur. Ahıska bölgesi Gürcistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde olan ve aynı zamanda Türkiye'ye komşu olan Adigün, Ahıska, Ahılkelek, Aspinza, ve Bagdanovka ilçelerinden oluşmaktadır. Ahıska Türkleri, Osmanlı İmparatorluğu döneminde günümüz Gürcistan'ın Ahıska bölgesinde yaşayan Türk kökenli bir halktır (Şahin, 2024). Bu bölgede yaşayan Türklere Ahıska Türk'ü denmesinin sebebi bu coğrafyada yaşamalarıdır (Seferov, Akış: 2008). Diğer bir deyişle Ahıska tabiri bir etnik grup olması sebebiyle değil yalnızca coğrafi bir ifade olması sebebiyle kullanılmaktadır.

Osmanlı Devleti 1578 senesinde Çıldır Meydan Savaşı ile Ahıska'yı toprakları arasına katmıştır. Osmanlı idaresi altında 250 yıl kalan Ahıska coğrafi, demografik ve kültürel olarak Anadolu vilayetleri ile ciddi benzerlikler göstermiş ve Osmanlı Devleti kayıtlarına da Çıldır Eyaleti olarak geçmiştir (Kırzioğlu, 1992). 1828 yılı sonrasında Çarlık Rusya'nın savaş tazminatı olarak Ahıska'yı alması sonrasında Kafkasya'da yaşayan Türkler ile Osmanlı Devleti arasında güvenlik kordonu oluşturması amacıyla çok sayıda Ermeni'yi bölgeye yerleştirmiş ve sonuç olarak bölgenin demografik yapısı Ermeniler lehine değiştirilmiştir (Çınar, 2018).

1917'de Çarlık Rusya'nın yıkılması ile Kafkasya'da olan hükûmet de değişmiştir. Ardından Maverai Kafkasya Cumhuriyeti'nin kurulması ile bu bölgedeki eski Rus Çarlığı içerisinde olan birçok vilayet bir araya gelerek yeni düzende bir siyasi otorite oluşturmuştur. Bu oluşturulan devlet Ahıska topraklarını da içerisinde almaktadır (Bal, 2004).

Mavera-i Kafkasya Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında çözümlenememiş problemlerin çözülmesi için iki devlet 11 Mayıs – 4 Haziran 1918 tarihlerinde Batum'da bir araya gelmiştir. Osmanlı Devleti heyetinin başkanı Adliye Nazırı Halil Bey Maverai Kafkas heyetinin başkanlığını ise Hükûmet Başkanı ve Dışişleri Bakanı Akakiy Çenkeli yapmıştır (*Tanin*, 31 Mayıs 1918, n. 3403, 3). Enver Paşa 4 Mayıs 1918 tarihinde bir telgraf göndermiş ve burada Müslümanların yaşadığı Ahıska, Ahılkelek, Alagöz dağı ve Gümrü gibi toprakları talep edeceğini bildirmiştir. Halil Bey bu telgraf doğrultusunda 12 maddelik antlaşma taslağı sunmuş, bu taslak içerisinde Ahıska, Ahılkelek, Sürmeli ve Gümrü kazaları Osmanlı Devleti hakimiyetinde yer almaktadır. Bu talep kabul görmemiş ve bir antlaşma yapılamamıştır (Şahin, 2002). Halil bey sonrasında Seym'e talebinin onaylanması için önce ultimatoma, sonrasında nota verdi ve aksi halde Tiflis'e doğru harekete geçeceğini belirtmiştir. Seym bunun üzerine Ahıska ve Ahılkelek'in Osmanlı Devleti'ne verilmesini kabul etmiştir (Sarı, 2015).

3. Ahıska Türkleri Sürgünü ve Özel Yerleşim Dönemi

3.1. 14 Kasım 1944 Sürgünü

24 Temmuz 1944 tarihinde SSCB İçişleri Halk Komiseri Lavrenti Beriya, dönemin SSCB Lideri Josef Stalin'e, Ahıska Türklerini kastederek Türkiye ile akrabalık bağlarının bulunduğunu, yerleşimlerinin sınır üzerinde olduğunu, Türk istihbaratı için casusluk çalışmalarının yapıldığını ve kaçakçılık yaptıklarını belirten bunun önüne geçilmesi gerektiğini öneren bir rapor kaleme almıştır (Bugay ve Mamaev, 2021). Devamında süregelen görüşmelerde 14-15 Kasım tarihinde yapılacak toplu tehcir konusu ele alınmış ve toplamı 86.000 kişiden oluşan Ahıskalının bölgeden sürgün edilmesi talep edilmiştir (Uravelli, 2011). 31 Temmuz 1944 tarihinde L. Beriya'nın J. Stalin'e yazdığı bir diğer raporunda "*SSCB sınırının Gürcistan kısmında sınır güvenliğini temin etmek amacı ile Ahıska, Adigün Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka ilçeleri ile Acaristan Özerk SSC'ye bağlı köylerden Türk, Kürt ve Hemşin olmak üzere 16.700 tarım kuruluşunun Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan SSC'ye gönderilmesi uygun görülmektedir*" ifadeleri yer almıştır (Bugay ve Gonov, 2003, s.610).

31 Temmuz 1944 tarihinde de Devlet Savunma Komitesi "*Gürcistan SSC sınırını korumak üzere gereken koşulların sağlanması*" üzerine karar alınmıştır. Ahıska'da boşalan bölgelere de Gürcistan'ın farklı kentlerinden, özellikle İmeretya bölgesinden toplamda 32.000 kişi olmak üzere 7.000 hane iskân edilmesine karar verilmiştir (Buntürk, 2005). Sürgün çalışmalarına yaklaşık 1 ay öncesinden bölgeye asker sevk edilerek başlanmış ve tehcir kararı uygulanacak köylere giriş çıkış yasağı uygulanmıştır. 14 Kasım gecesinde bölgeye asker takviyesi yapılmış ve tehcir uygulaması başlamıştır. Yaklaşık 4 yıl öncesinde savaş dolayısıyla seferberlik ilan edilmiş, 15-55 yaş aralığındaki savaşılabilecek durumda olan bütün Ahıska Türkü erkekleri askere alınmıştır (Buntürk, 2007). Bundan kaynaklı bölgede yalnızca çocuk, kadın ve yaşlılar kalmış, tehcir sırasında bir direniş ortaya koyulamamıştır. Sovyet askerleri, bölgedeki hanelerin kapılarını çalarak birkaç saatlik hazırlığın ardından hemen yola konulacağını ve acele edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Akabinde bütün Ahıska Türkü halkının yük vagonları ile Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan SSC devletlerinde belirlenen özel yerleşim bölgelerine sürgünü başlamıştır (Halidov, 2011). Sürgün sırasında soğuktan, açıktan ve birçok hastalıktan kaynaklı 17.000 kişi hayatını kaybetmiştir (Şahin, 2024).

Lavrenti Beriya'nın 31 Temmuz 1944 tarihli raporuna göre 86.100 kişi hakkında tehcir kararı alınmasına rağmen, askere gönderilmiş olan erkekler hariç olarak Aralık 1944 tarihli resmi devlet raporlarında farklı rakamlar olmasına karşın ağırlıklı olarak kabul edilen Adigön Ahıska Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka'da bulunan 208

köyden yaklaşık 91.095 kişi sürgüne maruz kalmıştır (Aydın, Asker, Şir, 2016).

Devlet Savunma Komitesi kararının 11. maddesiyle “*halkı sürülen bölgeye 32.000 Gürcü’nün iskân edilmesini*” ve 12. maddede, “*sürgün halkın bütün mal varlığının, buralara iskân edilecek halka verilmesi, bunların vergiden muaf tutulması, taşıma giderlerinin devlet tarafından karşılanması ve iskânın kısa sürede gerçekleşmesi*” kararlarının söylenen sebeplerin göstermelik bir sebep olduğunu karşımıza çıkaran büyük bir etkidir (Zeyrek, 2001). Sovyet askerlerinin kontrolünde önce halk bir gece içerisinde demiryoluna getirilmiş ardından önceden hazırlanmış yük vagonlarına bindirilmişti. Her bir vagona 8-10 aile yer almış, dolayısıyla yük taşımak için yapılan vagonlara 30 dolaylarında insan bindirilerek sürgüne zorlanmıştır. Böylelikle iki gün içerisinde sürgün gerçekleştirilmiştir (Zeyrek, 2006).

3.2. Özel Yerleşim Dönemi

Ahıska Türklerinin sürgün edilmelerinin sonrasındaki süreçte 8 Ocak 1945 tarihinde “özel yerleşim” rejimi kurallarına mecbur kılınmıştır. 1956 yılına kadar devam eden bu özel yerleşim rejiminden kaynaklı halkın temel hak ve özgürlükleri ihlal edilmiştir. Bunlara örnek olarak belirlenen yaşam bölgeleri izinsiz olarak terk edilemez ve çıkış yapılamaz, hatta izin almaksızın yakın civardaki köye dahi gidişlerde problemler yaşanmış, kaçmaya teşebbüs edildiği varsayılmıştır. 30 günde bir devamlı şekilde merkez makamlarına gidilip imza verilmesi de zorunlu tutulmuş, rejim kurallarına riayet edilmediği ihlal edildiği durumlarda ağır para ve hapis cezaları ile karşılaşmıştır (Keskin, Gürsoy, 2017).

Bu dönem içerisinde insan hakları ve özgürlükleri kısıtlamalarının yanında mahkûm edilen yaşamda ciddi sağlık sorunları ortaya çıkmıştır. Peşi sıra salgın hastalıklar kendisini göstermiş, sürgün sonrası ilk beş yıl büyük problemler ile karşılaşmış, ölüm sayısının doğum sayısını geçtiği görülmüş, bu oran ancak ilk beş yıl sonrasında doğum sayısının ölüm sayısını geçtiği görülmüştür (Keskin, Gürsoy, 2017).

Ahıska Türklerinin anavatanlarında Ahıska’da yaşadıkları dönemde belli bir kültürel kimliği vardır fakat bu kimlik zaman içerisinde değişim göstermiştir. Bunun sebebi sürgün edildiği toplumun kültüründen etkilenmesinden çok çeşitli kötü şartlarda yaşam sonucunda kendiliğinden değişime maruz kalmasıyla oluşmuştur. Nitekim Ahıska Türklerinin kültürleri içerisinde zamanla birlikte yaşadıkları toplumun kültüründen de etkilenmeler olmuştur. Fakat Ahıska Türkleri buna rağmen geleneklerini korumuştur (Aliyeva, 2015). Sürgüne gönderilen devletlerden olan Kazakistan’da Ahıska Türklerine karşı diğer devletlere nazaran daha farklı politikalar izlenmiştir. Kimliklerinde Azerbaycan yazan kişiler yüksekokullara alınmış, Türk kimliği taşıyanların belgeleri kabul edilmemiştir. Alt yaş kategorilerinde ilk yıllarda okula kayıt alınmamış ancak birkaç yıl sonrasında Ahıska Türkü çocuklar okullara gitmiştir (Karcı ve Çetin, 2018). Dil ve kültür meselesi Ahıska Türkleri için geçmişten itibaren gelen problemlerdendir. 1930’lu yıllarda SSCB’nin milliyetler politikası gereğince sadece yönetim tarafından tanınan halklara kendi dillerinde eğitim verilmektedir. Ahıska Türkleri o dönemde resmi olarak tanınmadığı için Türkçe eğitim almalarına engel olunmuş ve yalnızca Gürcüce ve Rusça eğitim sunulmuştur (Öner, 2019).

14-26 Şubat 1956 tarihleri arasında yapılan Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresinde Başkan seçilen Nikita Kruşçev 1944 yılında yapılmış sürgün politikalarını eleştirmiş, sürgünün yürütücüsü olan Lavrenti Beriya hakkında idam kararı alınmış, sürgün edilmiş 8 halkın 5’i olan Çeçenler, İnguşlar, Kalmuklar, Karaçaylar ve Balkar halklarının anavatanlarına geri dönüşü sağlanmış ve zararları tazmin edilmiştir. Bu karar 28 Nisan 1956 tarihinde 135/142 sayılı kararname ile özel yerleşim döneminin (rejiminin) sürgün edilmiş olan halkların üzerindeki insan hakları ve özgürlükleri ihlallerine son vermiştir (Keskin, Gürsoy, 2017).

Sürgün edilmiş halkları konu alan kararname 5 halkın anavatanlarına dönmeleri ve zararlarının tazmin edilmesi sonucunu doğursa da Ahıska Türkleri, Kırım Tatarları ve Volga Almanları için aynı sonucu doğurmamıştır.

Ahıska Türkleri için bu kararname ile özel yerleşim rejimi son bulmuş fakat anavatanlarına, Ahıska'ya geri dönme isteklerini yerine getirememiştir. 31 Ekim 1957 tarihinde SSCB Yüksek Prezidyumu tarafından çıkarılan yeni kararnameye göre Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Adigön, Aspinza, Ahıska, Bogdanovka ve Ahılkelek'ten Azerbaycanlı milletine mensup olan Sovyet vatandaşlarının Azerbaycan'a gidebilecekleri ve orada yaşayabilecekleri belirtilmiştir (Keskin, Gürsoy, 2017).

SSCB'nin son dönemlerinde "perestroyka" (yeniden yapılanma) ilan edilmiş ve bu çerçevede 26 Nisan 1991 tarihinde RSFSR tarafından "26 Nisan 1991 tarihli RSFSR Kanunu N 1107-1 (1 Temmuz 1993'te değiştirildiği şekliyle) "Baskı altındaki halkların rehabilitasyonu hakkında" adlı kanun çıkartılmıştır. Bu kanun kapsamında Ahıska Türklerini de içine alacak kapsamda sürgüne uğrayan toplulukların anavatanlarına geri döndürüleceği ve maddi tazminatlarının ödeneceği açıklanmıştır (Zakon, 26 April 1991: 1, EK 1). Nitekim 25 Kasım 1991 tarihinde SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un istifa etmesiyle Birlik dağılmış ve kanun uygulanamamıştır.

4. Anavatan Ahıska'ya Geri Dönüş Çabaları

Anavatana geri dönüş için ilk adım Mart 1956'da Özbekistan'da yapılan toplantı ile atılmıştır. Toplantıya Ahıska Türklerinin önde gelenleri katılmış ve Ahıska'ya geri dönüş isteklerinin Sovyet yetkili makamlarına iletilmesi için bir heyetin oluşturulması ve heyetin Moskova'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır (Keskin, Anaç, 2016). Ahıska Türkleri heyeti, 1957 yılında Moskova'da yetkili makamlar ile görüşmüş yetkili makam konunun Gürcistan Komünist Parti Başkanına iletilmesini ve konunun tetkikinin yapılmasını istemiştir. Gelişmeler sonucunda fakat olumlu bir yanıt alamamıştır. Olumsuz cevap alınmasının sebebi ise Başkan Vasil Mzhavanadze'nin geri dönüşün mümkün olmadığını bölgeye başkalarının yerleştirildiğini Ahıska Türkleri için yerlerinin olmadığını belirtmesi olmuştur (Halidov, 2011).

Bilindiği üzere Ahıska şehri genel anlamda Ahıska ve Ahılkelek şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bu bölgelerden Ahıska tarafında ağırlıklı olarak Gürcülerin yaşamasına karşın Ahılkelek tarafında yoğunluklu olarak Ermeni kökenli Gürcü vatandaşlar yaşamaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz 31 Ekim 1957 yılında yayımlanan kararnamede bu toplantıya atfen, Ahıska Türklerinin Ahıska yerine Azerbaycan'da yaşayabilecekleri belirtilmiştir (Aydingün ve Aydingün, 2014).

1960'lı yıllarda tamamen sıkıyönetim rejiminin baskısının ortadan kalktığı, örgütlenmede daha fazla kişinin yer aldığı, Ahıska'ya geri dönüş meselelerinin daha yoğun halde tartışıldığı ve örgütlü faaliyetlerde ciddi bir büyüme olduğu bir süreç ortaya çıkmıştır. Örgütlenme biçimi Ahıska Türkleri içerisinde çok eskiden beri yaygın bir kültürdür. 1930'lu yıllarda özellikle Adigön ve Ahıska'da konser, tiyatro gibi ortak etkinlikler yaygındır. Sürgün Ahıska Türklerinin kültürel özelliklerini alt üst etse de diğer halklara nazaran sürekli birlikte olan ve örgütlenmeyi hızlıca gerçekleştirebilen bir topluluk olma kültürüne sahiptir (Memmedli, 2012)

Büyüyen ve artış sağlayan faaliyetler bir konuda iki farklı düşüncenin ortaya çıkmasını ve örgütlenmenin kısa süreliğine ekseninin kaymasını bize göstermiştir. Bu farklı düşüncelerden birisi Ahıska Türklerinin aslen "Gürcü" olduğunun iddia edilmesi, bir diğeri ise bu düşünceye karşıt olarak "Türk" olduklarının iddia edilmesidir. Bu fikir ayrılıkları sonucunda iki farklı taraf ortaya çıkmış ve bir müddet ayrışmalar olduğu görülmüştür (Aydingün, Asker, Şir, 2016). Gürcü tezini savunan grubun başında gelenlerden Latifşah Barataşvili kendilerinin Mesh/Gürcü Müslümanlar olduklarını iddia etmiş akabinde tarihsel anlamda anavatanları olan Gürcistan'a geri dönmelerinin doğru olacağını savunmuştur. Türk tezini savunanların önde geleni ise Mevlüt Bayraktarov olmuştur. Ahıska Türklerinin Türk olduklarını ve Azerbaycan'da yaşamlarına devam etmelerinin gerektiğini savunmuştur. İlk başlarda farklı bir ilgi uyandırır da Türk tezini savunanlar Gürcü tezini savunanların çok daha fazlasına ulaşmıştır. Ahıska Türklerinin çoğunluğu aslen Türk olduklarını net bir biçimde kabul etmektedir fakat anavatana dönüş konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır (Aydingün, Asker, Şir, 2016).

Şubat 1964'e gelindiğinde Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te ilk Ahıska Türkleri kongresi düzenlenmiştir. Sürgün edilmiş bölgelerden gelen yaklaşık 600 delege katılımıyla düzenlenmiş olan bu kongrede Milli Halkların Müdafaası İçin Türk Birliği'nin kurulması kararı alınmıştır. Kurulan Türk Birliğinin yanı sıra anavatana geri dönüş için yapılacak olan etkinlikleri organize olarak hayata geçirmek amacıyla "Kurtuluş İçin Geçici Organizasyon Komitesi" kurulmuş, Komitenin başkanı olarak da Enver Odabaşev seçilmiştir (Aydingün, 2016). Bu kongre ilk uluslararası kongredir dolayısıyla komitenin düzenlediği etkinlikler ve attığı adımlar anavatana geri dönüş için yetersiz olsa ve başarıya ulaşmamış ise de bazı olumlu geri dönüşler olduğunu da gözden kaçırmamak gereklidir. Örneğin 30 Mayıs 1968 tarihli ve 2709-VII sayılı kararda 31 Ekim 1957 tarihinde Ahıska'ya değil Azerbaycan'a yerleşebileceğini gösteren genelgesini yayımlayan Yüksek Sovyet Prezidyumu 28 Nisan 1956 yılında özel yerleşim rejimi hakkında çıkardığı kanunun bir diğer maddesi ile ilgili bir karar daha almıştır. Ahıska Türkleri diğer tüm Sovyet vatandaşları ile aynı haklara sahip olacak, yerleşim yerlerindeki yaşam şartları iyileştirilecek, mensup oldukları devlet tarafından daha fazla destek alacağı kararı açıklanmıştır. Nitekim anavatana dönüş ile ilgili hiçbir olumlu geri dönüş olmamıştır. Bu doğrultuda 1944 sürgünü uluslararası basında ilk kez sürgünden 24 yıl sonra 1968 yılında bu yasa ile yer almıştır (Aydingün, 2016).

1970'li yılların başlarına kadar Ahıska Türklerinin anavatana geri dönüşü için her makamdan engellemeler yapılmış olmasına rağmen, bir kısım Gürcü'nün bu düşünceyi desteklediği görülmüştür. Bu dönemde Gürcistan'ın nüfusunun az olmasından kaynaklı ağırlıklı olarak kırsal alanlarda işçi yetmezliği ve Ahıska Türklerinin tarım ve hayvancılık alanında başarılı, yetkin olmaları sebebiyle az sayıda dahi olsa Ahıska Türkünün Gürcistan'da bulunan Kolkhida bölgesinde yer alan tarım kuruluşları tarafından kabul edildiklerinden bahsedilmiştir. Bu gelişmeler başkent Tiflis'te bulunan yönetime ulaştığında sayısı yaklaşık 150 olan Ahıskalı aileler ikinci defa vatanlarından sürgün edilmiş, aileleri kabul eden tarım kuruluşlarının yöneticileri de cezalandırılmıştır (Bobkov, 2003).

Dönemin ilgili Gürcü makamları gayri resmi görüşmelerde Ahıska Türklerinin kimliklerini Müslüman Gürcü olarak kabul etmeleri gerektiğini, Gürcü isim ve soy isimlerini kabul etmeleri gerektiğini ancak bu doğrultuda geri dönmelerine izin verilebileceği aktarılmıştır. Çoğu Ahıska Türkü ailesi bu öneriyi kabul etmemişse de az sayıda aile kabul etmiş ve Gürcistan'a dönebilmiştir. Bu politika paralelinde Ahıska Türklerinin İslam'ı kabul etmiş kökeni Gürcü olan Meshler olduğu fikri oluşturulmaya başlamıştır (Abbasov, 2021).

1970'li yıllardan itibaren Ahıska'ya geri dönüşte olumlu cevap alamayan Ahıska Türkleri bu yıllardan sonra farklı bir politika geliştirmiştir. 6 Nisan 1970 tarihinde İslam Kerimov, Muhlis Niyazov ve Önder Başayev heyeti önderliğinde Moskova'da bulunan Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliğine Türkiye'ye göç edilmesine izin verilmesi için müracaat etmişlerdir (Zeyrek, 2008). Akabinde Ahıska Türklerinin Altıncı Kongresinde Türk olduklarını niteleyen "Biz Türk'üz" manifestosu duyurulmuştur. Bu manifestoda, sürgünde yer alanların cezalandırılması, başkenti Ahıska olan özerk bir vilayet veya Türk Muhtar Cumhuriyeti kurulması ve sürgünden kaynaklanan zararların tazmin edilmesi talep edilmiştir. Bu taleplerin yerine getirilmemesi durumunda da Türkiye'ye göçün yolunun açılması istenmiştir, fakat ilgili makamlardan herhangi bir olumlu sonuç alınamamıştır (Zeyrek, 2008).

Bu gelişmeler akabinde protesto düşüncesi başarılı olamamış aksine kötü sonuçlara yol açmıştır. Bir süredir etkinliğini artırmak ve yaymak isteyen Ahıska Türkleri Millî Hareketi baskı altına alınmıştır. Komite Başkanı Enver Odabaşev ise Ağustos 1971 tarihinde tutuklanmış ve 2 yıllık hapis cezası ile cezalandırılmıştır. Hapiste olduğu süre içerisinde iktidar karşıtlığı sebebiyle 2,5 yıllık ekstra ceza almıştır ve hareket etkisiz hale getirilmiştir (Zeyrek, 2008).

Sonuç olarak bakıldığında Ahıska Türkleri 1964 yılındaki ilk kongresinden 1989 yılındaki son kongresine kadar toplamda 10 kongre ve sayısız toplantı düzenlemişlerdir. Bu toplantı ve kongrelerin ana çerçevesi ve temel amacı anavatan Ahıska'ya geri dönüş için stratejiler oluşturmak, politikalar üretmek ve toplum gücü elde etmek

adına örgütlenmeyi sağlamaktır. Kongrelerde ve toplantılarda alınan kararlar sonucunda Sovyetler Birliği ve Gürcistan yetkili makamları ile görüşmeler sonucunda belli başlı iyileştirme sonuçları alınsa dahi bu döneme kadar hiçbir şekilde asıl amaç olan Ahıska'ya geri dönüş için olumlu bir geri dönüş alınamamıştır (Keskin ve Anaç, 2016).

Ahıska Türkleri geri dönmek adına yalnızca toplantı ve kongreler düzenlememiş etnik kimlikli organizasyonlar oluşturarak örgütlenme çalışmaları yürütmüştür. Bu organizasyonlara örnek olarak “*Milli Hakları Korumak için Türk Birliği*” (1961), “*Kurtuluş İçin Geçici Organizasyon Komitesi*” (1964-1988), “*Geçici Organizasyon Kurumu*” (1988-1990), “*Sovyetler Birliği Ahıska Türklerinin Vatan Cemiyeti*” (1991-1992), “*Uluslararası Ahıska Türkleri Vatan Cemiyeti*” (1992-) belirtilebilir (Bayraktar, 2013).

5. Gürcistan'ın Avrupa Konseyine Üyeliği ve Geri Dönüş Yasası

Gürcistan, 1996 yılında Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze döneminde Avrupa Konseyine üyelik için başvuru yapmıştır. Bu başvuru sonrasında Viyana Müzakereleri gibi birçok müzakereye katılmış ve üyelik için taahhütlerde bulunmuştur. Görüşmelerde yaklaşık 3 yıllık bir süre sonrasında mutabakata varılmış ve Gürcistan Avrupa Konseyi'nin 41. üyesi olarak başvurusu taahhüt şartları ile kabul edilip üye olmuştur (Kütükçü, 2005). 20 Mayıs 1999 tarihinde Gürcistan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini kabul etmiş ardından 7 Temmuz 2002 tarihinde de Ahıska Türklerinin için önem arz eden mülkiyet hakları ile ilgili 1 Nolu Protokolü üzerinde bazı çekinceler koymasına rağmen imzalamıştır. Gürcistan'ın Avrupa Konseyine üye olması ardından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini kabul etmesi ile Ahıska Türklerinin anavatanına dönmeleri için uygun ortamın oluştuğu görülmüştür (Kütükçü, 2005).

Bu meseleleri görüşmek adına uygun ortamın oluşmasıyla Viyana müzakerelerinde Ahıska Türklerin anavatanlarına dönüş meselesi ele alınmış, Gürcistan'ın bunu yerine getireceği konusunda mutabakata varılmıştır. Bir diğer deyişle 29 Ocak 1999 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Gürcistan'a Ahıska Türklerinin anavatanlarına geri dönüşlerinin sağlanması suretiyle bir hukuki plan oluşturulmasını öngören bir metin kabul edilmiştir (Kütükçü, 2005). Avrupa Konseyi'nin üyelik girişi şartı ve Gürcistan'ın taahhütü olarak Ahıska Türklerinin entegrasyonlarını sağlayacağı, vatandaşlık için düzenleme yapılacağı ve bu konuya ilişkin hukuki çalışmaların yapılacağı sözünü vermiştir. Anlaşıldığı üzere hukuki çerçeve Konseye üyeliğin ardından 2 sene içerisinde tamamlanacak, 3 sene içerisinde süreç başlatılacak, 12 sene içerisinde de Ahıska Türklerinin anavatanlarına dönüşleri tamamlanacaktır (Sezgin ve Ağacan, 2003).

Eduard Şevardnadze döneminde Avrupa Konseyine üyelik adına bu taahhütler verilmiş olsa dahi bu dönemde bahsedilen taahhüdün yerine getirilmesi için yapılan çalışmalar yetersiz kalmıştır. Avrupa Konseyi üyelik sonrası çalışmaların başlaması ve hızlanması için ikazlarda bulunmuşsa da başarılı olamamıştır. Gürcistan'da 2003- 2004 yılları arasında gerçekleşen Gül Devrimini bir neden olarak göstermiş, ardından ülke genelinde yaşanan ekonomik problemlerle de bu nedenler devam etmiş, devrim sonrasında da çalışmalar ertelenmiştir (Aliyeva, 2013). Avrupa Konseyi Parlamentosu tarafından 2004 yılında hazırlanan “*Rusya Federasyonu ve bazı Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan Yerinden Edilen, Sürülen ve Göçmen Durumuna Düşen İnsanların Sorunları*” adlı raporunda Ahıska Türklerinden de bahsedilmiştir. Bu rapor dikkate alınarak çalışmaların yapılması için bir komisyon kurulmuş ve bu komisyonun ana meselesi nüfusu yaklaşık 368.000 olan Ahıska Türklerinin anavatanlarına geri dönmesi ve topluma entegre edilmesi olmuştur (Evren, 2012).

Avrupa Konseyi Parlamentosu bu dönemde çalışmaların yetersiz kalması nedeniyle 2005 yılında almış olduğu 1415 sayılı karar ile Gürcistan'a taahhütlerini yerine getirmesi için çalışmaların başlaması gerektiği aktarılmış ve raporun 9. maddesinde de Ahıskalıların geri dönüş sürecinin 2011 yılına kadar tamamlanması, bunun için koşulların oluşturulması gerektiği bildirilmiştir (Keskin, Tulun, Yılmaz, 2016). Avrupa Konseyi

Parlamentosu'nun aldığı bir diğer karar olan 1428 sayılı karar ise “*Sürgün edilen Ahıska nüfusunun durumu*” başlıklı o dönemki Ahıska Türklerinin durumunu ortaya koyan belgedir. Kararda özellikle Rusya’da yaşayan sürgün edilmiş Ahıskalıların Gürcistan’a geri dönüşlerini özgür iradesi ile karar vermesi vurgulanmıştır. Kararda Ahıskalıların demografik ve sosyal statüleri hakkında net ve güvenilir verinin olmamasından kaynaklı endişelerine değinirken Gürcistan’ı bir an önce çalışmalara başlaması için bir kez daha uyarmıştır (Resolutin, 2005). 2006 yılında aldığı 1477 sayılı kararlar ile birçok kez daha ikaz etmiş ve taahhütte bulunduğu üzere 2011 yılına kadar sürecin tamamlanması Ahıska Türklerinin anavatanlarına dönmüş olması gerektiğini, bunun taahhüdünün verildiğini açıkça hatırlatmıştır (Keskin, Tulun, Yılmaz, 2016). Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin aldığı kararlar doğrultusunda Gürcistan’ın çeşitli nedenler ile üyelik aşamasında verdiği taahhütleri yerine getirmede geciktirme politikası izlediği açıkça görülmektedir (Topal, 2008).

Ahıska Türklerinin geri dönüşü için oluşturulacak yasa taslağında etkin olan Avrupa Azınlık Konuları Merkezi (European Center for Minority Issues – ECMI) destekleriyle 2006 yılı nisan ayında Gürcistan’ın başkenti Tiflis’te yapılan toplantıda, Gürcistan Cumhuriyeti’nin yetkilileri ile çeşitli farklı devletlerden katılan Ahıska Türkü dernek yöneticileri o döneme dek ilk defa resmi bir ortamda toplantı sebebiyle karşı karşıya gelmişlerdir. O dönemde Gürcistan’ın Rusya ile yaşadığı problemler, Abhazya ve Güney Osetya gibi iç çatışmalar ile meşgul olan Gürcistan yetkilileri sorumluluk almaktan kaçma eğilimi göstermiş ve sorunlarını neden olarak kullanarak geciktirme politikasına devam etmiştir (Sevsay, 2018).

Geri Dönüş Yasası Gürcistan Parlamentosu tarafından 11 Temmuz 2007 tarihinde 1 Ocak 2008 tarihinde yürürlüğe girecek şekilde kabul edilmiştir. Yasanın tam adı “*Eski Sovyetler Birliği Tarafından 20. yüzyılın 40’lı Yıllarında Gürcistan’dan Zorla Göçe Tabi Tutulan Şahısların Geri Dönüşü Hakkında Gürcistan Cumhuriyeti’nin Kanunu*” olmuştur. Yasa Avrupa Konseyine verilen taahhüt yerine varsayılmış fakat 2002’de kabul edilmesi gereken yasa 2007 yılına kadar ertelenmiştir. Yasa 1 Ocak 2008 tarihinde yürürlüğe girmesine rağmen o dönemde Gürcistan’ın seçimleri gereği yaklaşık 6 aylık gecikmeyle Temmuz 2008 tarihinde başlamıştır (Keskin, Gürsoy, 2017).

Bahsedilen yasanın ilk maddesinde yasa amacının 20. yüzyılın 40’lı yıllarında devlet tarafından sürgün edilmiş olan kişilerin Gürcistan’a geri dönüşü için hukuki çalışmalar yapmak ve tarihi adalet vurgusu yaparak bu görevin yerine getirilmesi şeklinde belirtilmiştir. Bunlara ek olarak yasanın gönüllülük esasına tabi olduğu ve kademeli olarak yapılacağı eklenmiştir (Abbasov, 2021). Yasanın 2. maddesinde, genel anlamda kavramsal çerçeve açıklanmıştır. Madde içerisinde üç temel terim öne çıkarılmıştır. İlk olarak “*Zorla Sürgüne gönderilen kişi*” terimi ile ilk maddede bahsedilen “*20. Yüzyılın 40’lı yıllarında Sovyetler Birliği Savunma Devlet Komitesi’nin 31 Temmuz 1944 tarihli ve 6279 cc sayılı kararı gereği Gürcistan Cumhuriyeti’nden eski SSCB’nin diğer Cumhuriyetlerine zorla sürgüne gönderilen kişiler*” den bahsedilmekte “*Geri dönen statüsünü almak isteyen şahıs*” terimi ile kanun çerçevesinde belirtilen statü sahibi olmak isteyen kişilerden bahsedilmektedir. Son olarak “*Geri dönen*” terimi ile de kanun çerçevesinde belirlenmiş, usulleri yerine getirmiş ve işbu statü sahibi olmuş kişilerden bahsedilmektedir (Abbasov, 2021).

Yasanın 3. maddesinde, geri dönüş hakkını elde etmek için başvuru hakkı tanınmış olan kişilerle ilgili hükümler vardır. İşbu maddenin 1. fıkrasına göre “*İşbu Kanun’la belirlenen şekilde geri dönen statüsünü kazanmak için başvuru yapma hakkı olan şahıs zorunlu olarak sürgüne maruz kalmış kişi ve doğrudan onun soyundan olanlardır.*” 2. fıkrasına göre de “*Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen kişilerin eşleri ve/veya yetişkin olmayan çocukları, bu statünü yalnızca bu maddenin 1. paragrafında öngörülen bir kişinin, geri dönüş statüsü kazanmak için başvuruda bulunması ve böyle bir kişinin eşinin ve/veya yetişkin olmayan çocuklarına uygulanmasına rıza göstermesi durumunda kazanacaklar.*” Görüldüğü üzere başvuru hakkı sahibi olacak kişinin sahip olması gereken durumlardan bahsetmektedir (Abbasov, 2021).

Yasanın 4. maddesinde detaylıca başvurunun yapılmasına ilişkin usul tam 7 fıkra ile açıklanmıştır. İlk fıkrada

başvuruların hangi idari makamlara yapılacağı açıklanmış, 2. fıkrada, başvuru yapacak şahsın elinde bulundurması gerekli olan belgeler sıralanmıştır. Bu 2. fıkraya detaylıca bakıldığında ilgili belgeler şunlardır “*sürgün belgesi, başvuran kişinin vatandaşı olduğu veya oturma izni ile ikamet ettiği ülkenin mevzuatı gereğince düzenlenen ve geçerli olan kimlik belgesi, doğum belgesi, ikamet belgesi, adli sicil kaydı, medeni hal ve / veya akrabalık ilişkisini belgeleyen belgeler, sağlık raporu (2009 yılındaki güncelleme ile iptal edilmiştir), başvuru sahibinin kişisel bilgileri ile birlikte vatandaşlık bilgileri ve bildiği diller hakkında bilgi içeren özgeçmiş, İşbu Kanunun 3. maddesinin 2. fıkrasında 54 öngörülen durumlarda zorla yerinden edilmiş kişinin veya doğrudan onun soyundan gelen kişinin geri dönen statüsünü kazanmak amacıyla yapılan başvuru ayrıca, eşi ve yetişkin olmayan çocukları tarafından geri dönen statüsünü kazanmak üzere başvuruda sunulması için işbu kanunun 3. maddesi ve 1. fıkrasında belirlenen kişinin rıza belgesi, mali durum ve mülkiyet durumu hakkında bilgi.*” (Abbasov, 2021).

4. fıkrada ise yazılan belgeleri eksiksiz şekilde İngilizce veya Gürcüce veya bu dillere onaylı çevrilmiş şekilde teslim edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Son olarak 7. fıkrada ise, başvurunun en geç 1 Temmuz 2009 tarihine kadar yapılabileceği söylenmişse de daha sonrasında bu sürenin 1 Ocak 2010 tarihine kadar uzatıldığı açıklanmıştır. Yasanın 5. maddesinde, geri dönen (repatriant) statüsü kazanılması hususunda yapılacak başvuruların kaydedilmesi ve değerlendirilmesi süreci ile ilgili hükümler yer almıştır. Yasanın 6. maddesinde yapılacak başvuru değerlendirmesinin hangi makamlar tarafından yapılacağı, başvuruların incelenmesine 1 Ocak 2010 tarihinden sonra başlanacağı yer almıştır. Yasanın 7. maddesinde geri dönüş statüsü almak için başvuran kişinin statüyü kazanmasıyla ilgili dilekçeleri incelenmesinin ek prosedürlerine yer verilmiştir (Abbasov, 2021).

Yasanın 8. maddesinde, geri dönen statüsünün verilmesi ile ilgili hükümler ele alınmıştır. Bütün işlemler ardından idari makam statüsünün son durumuyla ilgili rapor hazırlayacaktır. Yasanın 9. maddesinde geri dönen statüsü sahibi olan şahsın diğer devlet vatandaşlığını reddetme ve 6 ay içerisinde Gürcistan vatandaşlığına başvurma prosedürleri düzenlenmiştir. Yasanın 10. maddesinde geri dönen (repatriant) statüsü alan kişinin çeşitli sebeplerden kaynaklı kazandığı statüsünün iptal edilmesi ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Yasanın 11. maddesinde, yasanın yürürlüğe girmesinde izlenecek adımlar yer almış, Gürcistan hükümeti, kararname ile kolay usulle vatandaşlık sahibi olunacağı belirtilmiştir. Son olarak yasanın 12. maddesinde de yürürlüğe gireceği tarihler belirtilmiştir (Abbasov, 2021).

6. Geri Dönüş Yasasına Yönelik Eleştiriler

Genel anlamda 11 Temmuz 2007 tarihinde kabul edilen 5261 sayılı yasaya karşı farklı noktalardan eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştiriler kimi zaman başvuru tarihlerinin kısa olması sebebiyle olmuştur, kimi zaman istenen evrakların ancak belirli devlet arşivlerinde var olması dolayısıyla zor ulaşılabileceği sebebiyle olmuştur. Gürcistan'ın Avrupa Konseyine verdiği taahhüt gereği 2007 yılında kabul edilip 2008 yılında yürürlüğe giren yasanın, 2001 yılında kabul edilip 2002 yılında yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Yaşanan ciddi gecikmeler sonrasında arka yüzde ciddi problemler barındıran yasanın çıkarılması doğal olarak eleştirilerin odağı olmuştur. Eleştirilerin haklılığı yasanın yürürlüğe girmesinin ardından çokça ek düzenleme getirilmesiyle görülmektedir (Uravelli, 2017).

Eleştirilere biraz daha detaylıca bakmamız gerekirse ilk eleştiri yasanın ismine yönelik olmuştur. 11 Temmuz 2007 tarihinde kabul edilen yasanın tam adı “*Eski Sovyetler Birliği Tarafından 20. Yüzyılın 40'lı Yıllarında Gürcistan'dan Zorla Sürgüne Gönderilen Şahısların Geri Dönüşü Hakkında Gürcistan Kanunu*” şeklinde olmuştur. 1944 yılında sürgün edilmiş olan ve geri dönmeye izin verilmeyen 3 halk vardır. Bunlar Ahıska Türkleri, Kırım Tatarları ve Volga Almanlarıdır (Bugay ve Gonov, 2003). Bunlardan Kırım Tatarları ve Volga Almanlarının anavatanları Gürcistan sınırları içerisinde kalan kara toprakları değildir. Buna rağmen Ahıska'dan

o dönemde, bölgede ağırlıklı olarak Türkler olmasına karşın Hemşinler ve Kürtler de sürgün edilmiştir. Gürcistan yasa üzerinde Ahıska Türklerinin geri dönüş başvurularını kabul etmiş fakat etnik kökeni Kürt ve Hemşin olan kişilerin başvurularını onların göçmen olması ve Gürcistan'ın doğal parçası olmamaları sebebiyle reddetmiştir. Kabul edilen Ahıska Türklerinin başvuruları ise yokuşa sürülmüş, sürecin sağlıklı ve başarılı ilerlememesi için gayret gösterilmiştir. Bunların üzerine dönemin AKPM, İnsan Hakları Konseyi, Hukuk İşleri üyesi *Boris Cilevics* tarafından da Ahıska Türklerinin bir tehdit olarak görüldüğü belirtilmiştir (Seferoğlu, 2005).

Eleştirilerin bir diğeri başvurunun yapılması aşamasında temin edilmesi istenen evraklardır. Bu evrakların örneğin sürgün belgesi olması durumunda ancak bazı devletlerin arşivlerinde bu evraklar mevcuttur ve temin edebilmek için uzun uğraşlar gerekmektedir. Uygulamada bu belge temininde büyük problemler yaşanmış Gürcistan devleti bir müddet sonra arşiv çalışmalarına başladığını belirtse de problem uzun bir süre boyunca devam etmiştir (Keskin, Tulun, Yılmaz, 2016). Sürgün belgesi dışında Krasnodar bölgesinde yaşayan Ahıska Türklerinin Krasnodar Valisi Alexander Tkachov'un izlediği politika sonucunda ikametgâh belgesi alması resmi kayıtları olmaması sebebiyle mümkün değildir. Tkachov Ahıska Türklerine karşı yıldırma politikası izleyerek kamu haklarından mahrum bırakmış ve vilayeti terk ettirmeye zorlamıştır (Ağır, 2017). Bu politikalar sonucunda Krasnodar'da yaşayan birçok Ahıska Türkü belgeyi elde edememiş ve yasanın sağladığı imkanlardan mahrum kalmıştır (Aydingün, 2008). Bu politika sonucu kamu kaynaklarından yoksun şekilde hayatlarını daha fazla devam ettiremeyen Ahıska Türkü aileler mevcuttur. Bu aileler 2005 yılında Uluslararası Göç Organizasyonu aracılığıyla ABD'ye göç etmiştir. Krasnodar'da yaşayan bütün aileler ABD'ye göç yolunu tercih etmemişse de ağırlıklı çoğunluk tarafından tercih edilmiştir (Poyraz ve Güler, 2019).

Eleştirilerin bir diğeri başvuru hakkı tanınan kişiler hakkında olmuştur. Başvuru yapan ergin kişi başarılı şekilde tamamladığı durumda kişinin eşine ve yetişkin olmayan çocuklarına da geri dönen (repatriant) statüsü kazanma amacı ile başvurma hakkı verilebileceği söylene de uygulamada sorunlar çıkmaktadır. Buna örnek olarak çocuklarının ergenliğe ulaşmadan başvuru yapması ardından büyümesi ile yetişkin duruma gelmesi sonrasında çocuğun en baştan başvuru yapması gerektiğini yaşanan problemler arasında sayabiliriz (Abbasov, 2021). Bir diğer eleştiri noktası ise başvurular yapıldıktan sonraki inceleme sürecinde olmuştur. Yukarıda belirtildiği üzere yasanın 7. maddesinde, geri dönen statüsü sahibi olmak isteyen kişi bunu belirten bir dilekçe vermek durumundadır. Bu dilekçenin değerlendirilmesine ilişkin ek prosedürler yasada açıklanmıştır. Bahsedilen maddede ek olarak başvurucu kişiden ek taleplerde bulunabileceği, gerektiği durumlarda da yazılı sınav veya zorunlu mülakata tabi tutulabileceği belirtilmiştir (Alpbaz, 2018). Bu maddenin özellikle ek belirsiz düzenlemelerin uygulamada keyfi kararlara yol açtığını söyleyebiliriz. Bir diğer problemlerden olan ağırlıklı olarak Orta Asya'da yaşayan başvuru sahiplerinin geri dönen statüsü sahibi olacağı belirsiz olduğu durumlarda sınav ve mülakat için Gürcistan'a çağırılması yasaya olan ilgiyi azaltmıştır (Uravelli, 2017).

Eleştirilerin diğer noktası 12 maddeden oluşan bu yasada itiraz mercii yerinin olmamasıdır. Yasa, 40'lı yıllarda sürgün edilmiş halkların "tarihi adalet" vurgusuyla geri dönüşlerinin sağlanması amacı ile kabul edilmiştir. Nitekim içerisindeki maddelerde yukarıda da Krasnodar örneğinden bahsedildiği üzere özel durumlar ele alınmamış bundan kaynaklı ek düzenlemeler yapılmamıştır. Buna ek olarak dilekçelerin, yazılı sınavların ve sözlü mülakatların değerlendirilmelerinde de keyfi uygulamaların olduğundan bahsedebiliriz (Abbasov, 2021). Bu durumlar karşısında itiraz edebilecek bir makamın bulunmamasından dolayı mağduriyetler yaşanmıştır.

Son olarak yasanın çıkış amacı olan, en sondaki adım olan, 8900 kişinin başvurduğu (5841 başvuru) bunlardan yalnızca 494 başvurunun bu aşamaya geldiği Gürcistan vatandaşlığı konusunda yaşanan problemler eleştiri noktası olmuştur. Başvuranların en çok tereddüt ettiği nokta bu aşamada yer almaktadır. Gürcistan Cumhuriyeti, Gürcistan vatandaşı olmak için başvuran kişilerin vatandaşlığından feragat etmesini istemekte ancak bu şekilde başvuru kabul etmekte ve vatandaşlık vaat etmektedir (Abbasov, 2021).

Yasanın ilk versiyonunun 9. maddesinin 2. fıkrasında, başvuru sahibi olan kişi geri dönen statüsü sahibi

olduktan sonra kendisini takip eden 6 ay içerisinde, vatandaşı olduğu devletin vatandaşlığını reddettiğini kanıtlayan belgeleri ilgili makama sunmasının şart olduğu hükme bağlanmıştır. Geri dönen statüsü sahibi olan kişinin Gürcistan vatandaşlığını elde edebilme süresi net bir şekilde ortaya koyulmamasından kaynaklı vatandaşlığından feragat etmesi sonucunda devletsiz kalma ihtimali ortaya çıkmış ve ilgili başvurunun hak kaybına uğraması durumu görülmüştür. Bu fırka 1 Aralık 2009 tarihli yasa güncellemesi sonucunda başvurunun bulunduğu devletin vatandaşlığından çıkma zorunluluğu kaldırılrsa da 30 Mart 2010 tarihli ek güncelleme ile yeniden getirilmiş bu kısım başvuru sayısını ciddi anlamda düşürmüştür. Bir diğer etkili olan durum ise başvurunun bulunduğu devlette sahip olduğu sosyal hakların, emekli maaşlarının, sosyal güvencelerin Gürcistan devleti tarafından da sağlanacağı konusundaki belirsizliktir (Keskin, Tulun, Yılmaz, 2016).

7. Sonuç ve Değerlendirme

Ahıska Türkleri, 14-15 Kasım 1944 sürgününden itibaren anavatanları olan Ahıska'ya geri dönmek için yasal anlamda her yolu denemişlerdir. 1956 yılında özel yerleşim politikası sonlandırıldığında Ahıska Türklerinin anavatanlarına dönmelerine izin verilmeyişinin çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan birkaçını dönemin yöneticileri de dile getirmesine karşın yalnızca perde arkasında konuşulan sebepler gerçekçi bakış açısıyla doğrulanmaktadır. Sürgün sonrasında bölgeye Ermenilerin yerleştirildiği, Ahıska Türklerine ait olan ev, eşya, hayvan ve toprakların ücreti ödenmeden el konulduğu, yerleştirilen halka bunların dağıtıldığı, burada bir diasporanın oluşturulduğu, Türklerin de bölgeye gelmesiyle Gürcülerin azınlık durumuna düşebileceği ve bölgenin sınır olması sebebiyle güvenlik problemi çıkabileceği sebebiyle Ahıska Türkleri Ahıska'ya kabul edilmemiştir.

RSFSC Ahıska Türklerinin mağduriyetinin farkına varmış ve 26 Nisan 1991 tarihinde Ahıska Türklerinin anavatanlarına geri dönüşünün sağlanması ve zararlarının tazmin edilmesi konusunda bir yasa çıkarmıştır. Fakat SSCB'nin 25 Aralık 1991 tarihinde dağılması sebebiyle yasa uygulanamamıştır. Sonrasında bu yasanın yasal varisi olarak Rusya Federasyonundan ve Gürcistan Cumhuriyetinden talep edilse de talepler karşılıksız kalmıştır.

Gürcistan'ın 1996 yılında Avrupa Konseyi üyesi olmayı talep edene kadar Ahıska Türklerinin geri dönüşü ile ilgili bir çalışma ortaya koyulmamış ve buna ek olarak Ahıska Türklerinin talepleri reddedilmiştir. Nitekim Avrupa Konseyi ile görüşmeler tamamlandıktan sonra 29 Nisan 1999 tarihinde üye olmasının müteveli yapması gereken çalışmalar Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze Kasım 2003'e kadar iktidarda kalmasına karşın yeterli çalışma yapılmamıştır. Avrupa Konseyi Parlamentosu tarafından taahhütler hatırlatılmış ve çalışmalara hız kazandırılmaya çalışılmıştır. Gürcistan devleti ikazlar sonucunda yaklaşık 5 yıllık gecikme ile yasayı Parlamente'ye sunmuş ve kabul etmiştir. Gürcistan'ın bu isteksiz tavırları kabul edilen yasa içerisinde de yapılan filtrelemeler ile görülmektedir. Yasa ciddi şekilde kapsamlı olarak ele alınmamış, işleyişi konusunda çeşitli yapısal problemler yaşanmıştır. Yasa çalışmaları sürdüğü durumda 400.000 Ahıska Türkü'nün geleceği, sosyolojik, demografik yapıyı bozacağı ve Gürcistan ekonomisini olumsuz yönde etkileyeceğini savunarak kara propaganda yapılmıştır. Ahıska'da yaşamına devam etmek isteyen çoğu Ahıskalı ya başvuramamış ya da vatandaşlık alamamıştır. Yasa kapsam sürecinin sağlıklı ve başarılı şekilde işlememesinden kaynaklı olarak, Ahıska Türklerinin çoğunluğu yasadaki faydalanamamıştır. Günümüzde de çok az sayıda Ahıska Türkü anavatanında, Ahıska'da yaşamaktadır.

Etik Kurul Beyanı

Çalışma, İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından değerlendirilmiş ve 27 Temmuz 2023 tarihinde E.325911-10 sayılı karar ile etik açıdan uygun bulunmuştur. Ayrıca ilgili belge, sorumlu yazar tarafından DergiPark sistemine yüklenmiştir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Tüm süreç sorumlu yazar Muhammet Ali tarafından yürütülmüştür.

Çatışma Beyanı

Çıkar çatışması yoktur.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

Teşekkür Beyanı

Bu çalışmada bilgi birikimlerini bizim ile paylaştığı için Niyazi İpek hocama teşekkür ederim.

Kaynaklar

- Abbasov, E. (2021). *İnsan hakları açısından Ahıska Türklerinin geri dönüş sorunu* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ağır, O. (2017). Yurtlarından göç ettirilen Ahıska Türklerinin yaşadığı sorunlar: Kazakistan örneği. *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu: Bildiriler* (Cilt 2, ss. 74-75). Erzincan Üniversitesi Yayınları.
- Aliyeva, M. (2013). Ahıska Türkleri ve anavatana dönme sorunu. *Yeni Türkiye: Türk Dünyası Özel Sayısı II*, (54), 2693.
- Aliyeva, M. (2015). Ahıskalı Türklerde dilin önemi ve yazı dili sorunu. *Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu* (ss. 437-438). Giresun Üniversitesi Yayınları.
- Alpbaz, E. (2018). *Geri dönüş yasası çerçevesinde Ahıska Türklerinin Gürcistan Cumhuriyeti'ne dönüşü* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi. (2005). *1415 sayılı karar*. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17288&lang=en> (Erişim tarihi: 24 Mart 2024).
- Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi. (2005). *1428 sayılı karar*. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17312&lang=en> (Erişim tarihi: 24 Mart 2024).
- Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi. (2006). *1477 sayılı karar*. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17398&lang=en> (Erişim tarihi: 24 Mart 2024).
- Aydınğün, A. ve Aydınğün, İ. (2014). *Ahıska Türkleri: Ulusötesi bir topluluk ulusötesi aileler*. Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları.
- Aydınğün, A., Asker, A. ve Şir, A. Y. (Ed.). (2016). *Gürcistan'daki Müslüman topluluklar: Azınlık hakları, kimlik, siyaset*. AVİM, Avrasya İncelemeleri Merkezi.
- Bal, H. (2004). Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra Türkiye ve Ermeniler. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 3(5), 28-29.
- Bayraktar, R. (2013). Zorunlu göç'ten ulus-ötesi yurttaşlığa. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(24), 121.
- Büntürk, S. (2005). *20. yüzyılda Ahıska Türkleri* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Büntürk, S. (2007). *Rus-Türk mücadelesinde Ahıska Türkleri*. Berikan Yayınları.
- Bobkov, F. (2003). *KGB i Vlast*. Algoritm-Kniga.
- Bugay, N. F. ve Gonov, A. M. (2003). *Po Resheniyu Pravitelstva Soyuzu SSR*. ELFA.

- Bugay, N. F. ve Mamaev, M. İ. (2021). *Ahıskalı Türkler: Gürcistan, Özbekistan, Rusya, ABD*. Berikan Yayınevi.
- Çınar, İ. (2018). Atabek yurdu etnopedagojisi: Ahıska örneği. *Turkish Studies*, 13(4), 374.
- Dinç, F. T. (2015). *Ahıska Türkleri (1800-1921)* (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Davrishova, N. (2015). *Sovyetler Birliğinin sürgün politikası ve Ahıska Türkleri sürgünü* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Devrisheva, K. (2019). Ahıska Türklerinin bitmeyen göçü. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4(45), 333-352.
- Evren, D. (2012). *Saakashvili dönemi Gürcistan dış politikası* (Yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Gürcistan Cumhuriyeti. (2007). *Eski Sovyetler Birliği tarafından 20. yüzyılın 40'lı yıllarında Gürcistan'dan zorla göçe tabi tutulan şahısların geri dönüşü hakkında kanun*. <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/22558?publication=7> (Erişim tarihi: 24 Mart 2024).
- Halidov, İ. (2011). *Ahıska Türklerinin uluslararası örgütler nezdindeki temasları* (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kalkan, M. (1998). Ahıska Türklerinin menşei ve tarihî gelişim seyirleri. *Bilig*, (7), 161-170.
- Karcı, D. ve Çetin, M. (2018). Kazakistan Ahıska Türklerinin eğitimindeki gelişim süreci. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (67), 564-572.
- Keskin, S. ve Anaç, Ö. (2016). Ahıska Türklerinin 1944 sürgününden günümüze Gürcistan'a geri dönüş mücadelesi ve 2007 yılına kadar dönenlerin durumu. In A. Aydınğün, A. Asker ve A. Y. Şir (Eds.), *Gürcistan'daki Müslüman topluluklar: Azınlık hakları, kimlik, siyaset* (ss. 280-282). Terazi Yayınları.
- Keskin, S. ve Gürsoy, H. E. (2017). Sovyet ve Sovyet sonrası dönemde Ahıska Türklerinin karşılaştıkları insan hakları ihlalleri ve ayrımcılıklar. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (18), 20-26.
- Keskin, S., Tulun, M. O. ve Yılmaz, A. (2016). 2007 geri dönüş yasası ve Ahıska Türklerinin Gürcistan'a geri dönüş sürecindeki son durum. In A. Aydınğün, A. Asker ve A. Y. Şir (Eds.), *Gürcistan'daki Müslüman topluluklar: Azınlık hakları, kimlik, siyaset* (ss. 304-313). Terazi Yayınları.
- Kırzioğlu, M. F. (1992). *Yukarı Kür ve Çoruk boylarında Kıpçaklar*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kütükçü, A. M. (2005). Uluslararası hukuk çerçevesinde Ahıska Türklerinin anavatanlarına dönüş sorunu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 278-280.
- Memmedli, Ş. (2012). Bir gazeteci-yazarın hatıraları: 1930'larda Adıgön. *Bizim Ahıska Dergisi*, (28), 19-20. http://www.ahıska.org.tr/wp-content/uploads/B%C4%B0Z% C4%B0M-AHISKA-28_8.pdf (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe. (2005, March 18). *Resolution 1428: Situation of the Deported Meskhetian Population*. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17312&lang=en> (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).
- Poyraz, T. ve Güler, A. (2019). Ahıska kimliğinin göç sürecinde inşası: Amerika'ya göç eden Ahıska Türkleri. *Bilig*, 3(91), 199.
- RSFSR Kanunu. (1991, 26 Nisan). *Baskı altındaki halkların rehabilitasyonu hakkında*. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_7348/ (Erişim tarihi: 17 Mart 2024).
- Sarı, M. (2015). Ahıska'da son Osmanlı idaresi (1918). *Karadeniz Araştırmaları*, 12(46), 160-162.
- Seferoğlu, P. (2005). Ahıska Türklerinin vatana dönüş yolundaki gelişmeler. *Bizim Ahıska Dergisi*, (3), 14-16.
- Seferov, R. ve Akış, A. (2008). Sovyet döneminden günümüze Ahıska Türklerinin yaşadıkları coğrafyaya göçlerle birlikte genel bir bakış. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 395-399.

- Sevsay, H. (2018). Ahıska Türkleri ve diaspora. In *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu* (ss. 232). Erzincan.
- Sezgin, M. N. ve Ağacan, K. (2003). *Ankara çalışmaları dünden bugüne Ahıska Türkleri sorunu*. ASAM Yayınları.
- Şahin, E. (2002). *Trabzon ve Batum konferansları ve antlaşmaları (1917-1918)*. Türk Tarih Kurumu.
- Şahin, T. (2024). *Ahıska Türkü kadınların işgücü piyasasına katılım ve uyumlarının analizi: Güzellik ve kişisel bakım sektörü – Bursa ili örneği* (Doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Şahin, T. ve Alper, Y. (2024). Türk göç rejimi ve göçe dair kavramlar ışığında Ahıska Türklerinin hukuki statü ve sorunlarını anlamak. *Uluslararası Ahıska Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 76.
- Şirin, A. (2019). Stalin'in milliyetler politikasının bedeli olarak Ahıska sürgünü ve Ahıskalıların sürgündeki yaşamları. *Avrasya Etüdüleri*, 2(56), 65.
- Tanin Gazetesi. (1918, 31 Mayıs).
- Topal, C. (2008). Güney Kafkasya'da istikrar ve Ahıskalıların vatana dönüş sorunu. *Electronic Turkish Studies*, 3(7), 630.
- Uravelli, O. (2017). *Ahıska'dan çıkım yola*. Erkam Yayınları.
- Uravelli, O. (2011). 1957 kararnamesi ve sonuçları. *Bizim Ahıska Dergisi*, 1. <http://www.ahıska.org.tr/?p=257> (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).
- Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Pozitif Matbaacılık.
- Zeyrek, Y. (2006). *Ahıska araştırmaları*. Kozan Ofset Yayınları.
- Zeyrek, Y. (2008). Tarihin okunmamış sayfası: Ahıska. *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, 5(6), 2-24.
- Zeyrek, Y. (2018). Ahıskalıların büyük sürgünü. *Bizim Ahıska Dergisi*. <https://www.ahıska.net/makale/4840/101/ahıskalıların-buyuk-surgunu> (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).
- Zulpharova, E. (2022). Ahıska Türklerinin Kazakistan'a sürgünü. *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, (3), 9.

Ек

Закон РСФСР от 26.04.1991 N 1107-1
(ред. от 01.07.1993)
"О реабилитации репрессированных народов"

Документ предоставлен **КонсультантПлюс**
Дата сохранения: 10.02.2020

26 апреля 1991 года N 1107-1

РОССИЙСКАЯ СОВЕТСКАЯ ФЕДЕРАТИВНАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА
ЗАКОН
О РЕАБИЛИТАЦИИ РЕПРЕССИРОВАННЫХ НАРОДОВ

(в ред. Закона РФ от 01.07.93 N 5303-1)

Обновление советского общества в процессе его демократизации и формирования правового государства в стране требует очищения всех сфер общественной жизни от деформации и искажения общечеловеческих ценностей. Оно создало благоприятные возможности по реабилитации репрессированных в годы советской власти народов, которые подвергались геноциду и клеветническим нападениям.

Опираясь на международные акты, Декларацию Верховного Совета СССР от 14 ноября 1989 года "О признании незаконными и преступными репрессивных актов против народов, подвергшихся насильственному переселению, и обеспечении их прав", постановления съездов народных депутатов РСФСР, а также действующее законодательство РСФСР и СССР, закрепляющее равноправие советских народов, и стремясь к восстановлению исторической справедливости, Верховный Совет РСФСР провозглашает отмену всех незаконных актов, принятых в отношении репрессированных народов, и принимает настоящий Закон об их реабилитации.

Статья 1. Реабилитировать все репрессированные народы РСФСР, признав незаконными и преступными репрессивные акты против этих народов.

Статья 2. Репрессированными признаются народы (нации, народности или этнические группы и иные исторически сложившиеся культурно - этнические общности людей, например казачество), в отношении которых по признакам национальной или иной принадлежности проводилась на государственном уровне политика клеветы и геноцида, сопровождавшаяся их насильственным переселением, упразднением национально - государственных образований, перекраиванием национально - территориальных границ, установлением режима террора и насилия в местах спецпоселения.

Статья 13. Особенности применения настоящего Закона по отношению к репрессированным народам, проживающим и проживавшим на территории Российской Федерации, регулируются отдельными законодательными актами РСФСР, принимаемыми по отношению к каждому репрессированному народу.

Председатель
Верховного Совета РСФСР
Б.ЕЛЬЦИН

Москва, Дом Советов РСФСР.

26 апреля 1991 года.